

Kitap Eleřtirisi

Baskın ORAN, Etnik ve Dinsel Azınlıklar Tarih, Teori, Hukuk, Türkiye, Literatür Yayınları, İstanbul 2018, ISBN: 978-975-04-0787-1

Taner KARAKUZU¹
İlker LIMON²

Baskın Oran tarafından kaleme alınan “Etnik ve Dinsel Azınlıklar Tarih, Teori, Hukuk, Türkiye” başlıklı kitap giriş ve sonuç bölümleri hariç dokuz bölümden oluşmaktadır. Yazar çalışmanın amacını “[...]azınlıklar konusunda tarih boyunca dünyada ve Türkiye’de ortaya çıkan kavramları, teamülleri, kuralları bunların uygulanmasını ve tartışılmasını vermeyi, sonra da bunları kullanarak Türkiye’yi tahlil etmeyi hedefledim.”(s.7) cümlesiyle ortaya koymaktadır. Bu cümle içinde mihenk taşı oluşturulan söz “tartışılması” kelimesidir. Çünkü söz konusu eser yayımlanmasının üzerinden çok uzun zaman geçmemiş olmasına rağmen, birçok tartışmayı ve eleştiriyi de beraberinde getirmiştir.

Eserin kuramsal boyutu ve tarihsel arka planı “Dünya’da Azınlık Kavramının Tarihçesi” (s.11-57) başlığı altında toplanmış ve iki ayrı ana başlıkta ele alınmıştır. Birinci bölüm “Azınlık Kavramının ve Haklarının Oluşması: Dinsel Azınlık” başlığı altında azınlıklarla ilgili kavramsal çerçeveyi çizmektedir. Oran’a göre, “[...] 16. yüzyılda Avrupa’da dinsel azınlık bağlamında ortaya çıkan”(s.17) bu kavram Türkiye’yi yakından ilgilendirmektedir. Oran Türkiye’de azınlık sorununun net bir şekilde anlaşılabilmesi için İslam’ın erken dönem azınlık meselesine bakış açısının anlaşılması gerektiğinin altını çizmektedir. Bu bağlamda 1990’lı yılların başında Türkiye’de yaşanan “Medine Vesikası” tartışmasına tarihsel boyutuyla yer verilmiştir. Gene 16. yüzyıldan başlayarak; Ausburg Barışı, Otuz Yıl Savaşları, Vestfalya Barışı ve Nantes Fermanı’nın azınlıklar üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Fransa’nın tutumundan kaynaklanan Hugonot göçü ve bu göçün etkilerinin tartışıldığı bu çalışmada 18. yüzyılda Hugonotların Osmanlı’ya göç etmek istemeleri ve bu isteklerinin kabul edilmemesi bir talihsizlik olarak görülmektedir. Keza Oran Hugonotların bu durumunu Türkiye’de azınlık konusuyla bağdaştırarak konuyu manipüle etmektedir. Bu bağlamda Oran’ın aşağıdaki sözlerine kulak vermek gerekirse:

“Fakat Osmanlı, son döneminde Anadolu’nun başlıca medeniyet odağı Ermenileri kıyıma uğratmıştır. Osmanlı’nın yerine geçen Türk-ulus devleti de etnik ve dinsel bütünlüğü sağlamak uğruna 1942 Varlık Vergisi, 6-7 Eylül 1955 pogromu ve Yunan pasaportlu Rumların 1964’te sınır dışı edilmesi gibi uygulamalara girişmiştir. Bu politikalar Gayrimüslimleri ülkeden atarak veya ayrılmak zorunda bırakarak İspanya/Portekiz ve Fransa’dakiler benzeri bir sosyo-ekonomik yıkım yaratmış, Türkiye’nin sınılaşmasını en az yarım asır ertelemiştir.” (s.33)

Yukarıdaki ifadeler bilimsel olmadığı gibi aynı zamanda yanlıdır. Bu kavram ve tamlamalardan bir kaçını incelendiğinde; “[...]Ermeni kıyımı” ifadesinin bilimsel ve tarihi gerçekleri yansıtmadığı açıktır. Bahsi geçen ifadeyi çürüten birçok kanıt bulunmaktadır. “[...]Varlık Vergisi” ile ilgili de yazında farklı görüşler mevcuttur. Örneğin; öncelikle

¹ Öğr. Gör.Trakya Üniversitesi Uzunköprü Meslek Yüksekokulu, E-mektup: tanerkarakuzu@trakya.edu.tr

² Öğr. Gör.Trakya Üniversitesi Uzunköprü Meslek Yüksekokulu, E-mektup: ilkerlimon@trakya.edu.tr

verginin çıkarılma nedeni olarak II. Dünya Savaşı'nın (1939-1945) yarattığı olumsuz koşulları fırsat bilerek zenginleşen bir kesimi frenlemek amacıyla yürürlüğe konulduğu dile getirilmektedir. Diğer yandan Oran'a göre, Varlık Vergisi, din ve ırk ayrımını esas aldığı için yabancı düşmanlığına kadar giden olumsuz bir siyasal ve ekonomik mirasın oluşmasına sebebiyet vermiştir.³ Örneğin, “[...] bir sosyo-ekonomik yıkım yaratmış Türkiye'nin sınaileşmesini en az yarım asır ertelemiştir.” ifadesi Türkiye’de sanayileşmenin gecikmesini azınlıklara karşı uygulandığı söylenen kötü muameleye bağladığından ne ekonomik ne siyasal ne de tarihsel gerçeklerle uyuşmamaktadır. Esasında ekonomik gelişmeyi sekteye uğratan durumlar yanlış ithal ikameci anlayıştan ve milli müteşebbislerin yok edilmesine kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır.⁴ Siyasal açıdan ise Türkiye’nin sanayileşmesini etkileyen faktörler arasında Demokrat Parti’nin (DP) uygulamaya koyduğu yanlış liberal politikalarından darbelere kadar birçok etken bulunmaktadır.

Kuramsal çerçevede “*Burjuvazinin Yükselişi*” ve “*Azınlık Koruma Belgelerinin Oluşumu ve Gelişimi*” başlığında Avrupa’daki azınlık kavramının gelişimine yer verilmektedir. Yazar, azınlık koruma belgelerinin oluşumunu aşağıdaki ifadelerle söze dökmektedir:

“Azınlık demek otomatik olarak ülkeler arası sorun demektir. Çünkü bir ülkede azınlık olan gurup, başka bir ülkede çoğunluktu. Katolik ve Protestan ülkeler, bir yandan kendi içlerindeki azınlığa eziyet ederken bir yandan da komşularını “imana getirmeye” çalıştılar. Bu amaçla bitmez tükenmez savaşlar yaptılar. Ama dinsel azınlıkların ortadan kaldırılmasının olanaksızlığını nihayet ortada görünce bu insanları antlaşmalarla korumak zorunda kaldılar[...].” (s.37)

Ayrıca, 1815 Viyana Kongresi, 1830 Londra Protokolü, 1879 İstanbul Sözleşmesi, 1881 İstanbul Uluslararası Sözleşmesi, 1913 Atina Antlaşması ve 3 Numaralı Protokol konuları için ayrı başlıklar oluşturulmuş ve azınlıkların nasıl korunacağına dair tarihsel süreç hakkında bilgi verilmiştir.

Giriş kısmının ikinci bölümü, “*Korumanın Uluslararasılaşması: Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Hıristiyanlara Genişletilme*” başlığıyla kaleme alınmıştır. Oran, bu bölümde azınlık kavramını Ermeni meselesiyle aşağıdaki ifadelerle ilişkilendirmiştir:

“[...] Osmanlı Devleti Doğu Anadolu’daki Ermeni tebaanın 1840’ların sonundan itibaren Müslüman tebaanın sürekli saldırısına ve yağmasına uğramasını engelleyemediği için Şark Meselesi’nin Ermeni Meselesine dönüşmesine de sebep oldu[...].” (s.45)

Yukarıdaki ifadelerden yola çıkıldığında yazarın Müslümanları, komşuları olan Ermenilere 1840’lardan itibaren sistematik olarak saldırı ve yağma düzenleyen kimseler olarak nitelendirdiği görülmektedir. Yazar sadece Müslümanların değil 1859 yılında Şeyh

³ Varlık Vergisi için Bernard Lewis aşağıdaki sözleri sarf etmektedir: “*Türk Devleti’nin onur ve haysiyetine verdiği zarar vergi kurbanlarına verdiği zarardan daha büyük oldu. Ancak etkileri abartılmamalıdır. Hitler Almanya’sının hâkimiyet sürdüğü bir Avrupa’da Cumhuriyet Türkiye’sinin tek bir infaz girişimi yumuşak ve vasat bir hadisedir.*” (Lewis, Bernard, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, (Çev.) Boğaç Babür Turna, Arkadaş Yayınevi, III. Edisyon 8. Baskı, Ankara, 2015, s.403).

⁴ Bu duruma örnek olarak Nuri Demirağ’ın girişimlerinin baltalanması ve yok edilmesi ile Türkiye’nin ilk özel savunma sanayisinin kurucusu Nuri Killigil’in Sütluçe’de bulunan fabrikasının havaya uçurulması gösterilebilir (Nuri Killigil için ayrıntılı olarak bkz. Türk, Fahri, Nuri Paşa’nın (Killigil) Biyografisi: Bir Sanayici ve Turancının Ölümü, Türk Tarihi Kurumu, Kırkambar, 2013, 1. Cilt, Ankara, 2016, s. 260-295).

Şamil'in Ruslara yenilmesinden sonra Anadolu'ya sürülen Çerkez, Çeçen vb. Kuzey Kafkasya halklarının da geçinmek için Ermenileri yağmaladıklarını belirtmektedir. (s.49) Diğer yandan yazar, 19. yüzyılın sonlarında kurulmuş olan Hınçak ve Taşnak gibi tedhiş cemiyetlerini gençlerin kurduğu partiler olarak nitelemekten çekinmemektedir. Oysa Hınçak ve Taşnak komitelerinin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki tedhiş faaliyetleri sonucunda birçok kanlı isyanın vuku bulduğu bilinen bir gerçektir. Söz konusu bu örgütler o derece ileri gitmişlerdi ki sonunda 1905 yılında II. Abdülhamid'e karşı suikast bile düzenlemişlerdir. Ayrıca Hınçaklar ve Taşnaklar Talat Paşa (1921) ve Cemal Paşa (1922) gibi önemli İttihatçı liderleri aynı yöntemle şehit etmişlerdir.⁵

Eserde, Osmanlı'nın uygulamış olduğu "millet sisteminin" eşitsizlikler üzerine kurulu olduğu dile getirilmiştir. Yazar, bu sistemin 1839 yılında Tanzimat Fermanı ile kâğıt üzerinde kalktığını, ancak gerçek manada Lozan Antlaşması uyarınca sona erdiğini belirttikten sonra "*Müslüman beyninin 'işletim sistemi' olarak günümüze dek sürdü*" ifadesine yer vermektedir. Osmanlı döneminde uygulanan "Millet sistemi" üzerine ilgili yazında farklı görüşler mevcuttur. Bir görüşe göre, Osmanlı'nın millet sistemini uygulamasının asıl sebebi tebaası arasındaki farklılıkları koruyarak devletin bütünlüğünün sağlanmaya çalışılmasıdır. Osmanlı Devleti'nde farklılıkları törpülemeyi amaçlayan kültürel ve ulusal bütünleşme politikaları hiçbir zaman uygulanmamıştır. Esasında millet sistemi zimmet sözleşmesinin (İslam güvencesinden yararlanma) gereği olarak devlet otoritesinin tanınması ve bunun gereklerinin yerine getirilmesini esas alan bir politika olarak benimsenmiştir.⁶

Giriş bölümünde ayrı başlıklarda Karlofça (1699), Küçük Kaynarca (1774), Viyana (1615), Paris (1856) ve Berlin (1878) antlaşmalarına yer verilmiş ve bunların azınlıklar üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Giriş bölümünde son olarak 19. yüzyılın azınlıklar üzerindeki etkileri ve bu yüzyılın azınlıklar için getirdiği uygulamaların yetersizlikleri özetlenmiştir.

Eserin birinci bölümü "*20. Yüzyıldan Günümüze Azınlıklar: Uluslararası Örgüt Şemsiyesinde Koruma*" (s.59-94) başlığıyla kaleme alınmıştır. Bu bölüm; "*Milletler Cemiyeti (MC) ve Azınlıklar*", "*Birleşmiş Milletler (BM) ve Azınlıklar*", "*Avrupa Konseyi (AK) ve Azınlıklar*", "*AGİK/AGİT ve Azınlıklar*", "*Avrupa Birliği (AB) ve Azınlıklar*" ve "*Soğuk Savaş Sonrası/Küreselleşme Döneminde Azınlık Hakları Gelişmeleri Hakkında Toparlayıcı Not*" şeklinde altı alt başlığa ayrılmıştır. Yazar, bu bölüme başlarken çalışmada kullanılacak; insan/azınlık hakları, ayrımcılığın önlenmesi/azınlıkların korunması, asimilasyon/entegrasyon ve kolektif/grup hakları gibi kavramları kısaca tanımlamıştır. Bununla birlikte 20. yüzyılın azınlıklar için önemli haklar getirdiğini vurgulayan yazar bu yüzyılın üç farklı döneme [(1919-1945), (1945-1992) ve (1992'den günümüze)] ayrılarak incelenmesi gerektiğini savunmaktadır.

"*Milletler Cemiyeti (MC) ve Azınlıklar*" başlığını taşıyan alt bölüme ABD Başkanı Woodrow Wilson'un azınlıklar konusunda hazırlattığı rapor ile başlanmıştır. Ancak Wilson bu çalışmanın MC misakına dâhil olmasını istemesine rağmen, İngiltere'nin

⁵ Engin, Vahdettin, II. Abdülhamid'e Düzenlenen Yıldız Suikastı ve Belçika ile Yaşanan Diplomatik Kriz, <http://turksandarmanians.marmara.edu.tr/tr/ii-abdulhamide-duzenlenen-yildiz-suikasti-ve-belcika-ile-yasanan-diplomatik-kriz/>, (21.06.2018); Yalçın, Emruhan, Şark Meselesi ve Emperyalistlerin Türk Politikası, İİSBFSBD, Cilt/Volume: 2 Sayı/Issue: 4, Aralık 2015.

⁶ Eryılmaz, Bilal, Osmanlı Devleti'nde Farklılıklara ve Hoşgörüyü Kavramsal Bir Yaklaşım, Osmanlı, Cilt 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 236-241; Karataş, Ali İhsan, Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimleri Tanınan Din ve Vicdan Hürriyeti, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 15, Sayı 1, 2006, s. 267-284; Ortaylı, İlber, Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi, Türkler, 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 216-220.

İrlanda sorunu, İspanya'nın ise Bask ve Katalan sorunları nedeniyle misaka dâhil edilmediği belirtilmiştir. Kısacası azınlık hakları ile ilgili hiç bir madde misaka girememiştir. Ancak MC döneminde azınlıkları koruma sistemi gerçekleştirilmiştir. Lakin Oran, bu sistemin evrensel olmadığını belirtmektedir. Oran'a göre bu sistem azınlık terminolojisine ırk, din ve dil azınlığı kavramlarını kazandırmıştır.

Yazar, “*Birleşmiş Milletler (BM) ve Azınlıklar*” başlığında BM'nin kuruluş antlaşmasında azınlıkların korunmasıyla ilgili tek bir ifadenin bulunmadığını bildirmektedir. BM'nin konuya azınlık değil, insan hakları açısından yaklaştığı belirten yazar bu sorunsalı 1990 öncesi ve sonrası olarak iki bölüm halinde değerlendirmiştir. Bu bölümlerde hukuksal metinlere yer verilmiştir. Eser bu noktada eleştirilecek olursa şunlar söylenebilir: BM dünyada kalıcı barışın tesisi ve dünyanın bir daha “*Holokost*” yaşamaması amacıyla oluşturulmuştur. Yazar, ne yazık ki azınlıklardan bahsederken Nazilerin; Yahudilere, Romanlara, eşcinsellere ve engelli bireylere karşı yapmış oldukları ve yaklaşık 10-11 milyon insanın hayatını kaybettiği soykırımı görmezden gelmiştir.⁷ Benzer şekilde 1990 sonrasında Avrupa'nın göbeğinde Sırlar tarafından Srebrenitsa'da (1995) ve Ermeniler tarafından Hocalı'da (1992) Azerbaycan Türklerine karşı gerçekleştirilen katliamlarına değinilmemesi büyük bir eksikliklerdir.

“*Avrupa Konseyi (AK) ve Azınlıklar*” başlığında ilkin Avrupa İnsan Hakları sözleşmesine yer verilmiştir. Bu sözleşmeye 1954'te taraf olan Türkiye bireysel başvuru hakkını (1987) ve AİHM yetkisini (1989) kabul etmiştir. Bu başlıkta “*Bölge ya da Azınlık Dilleri Avrupa Sözleşmesi (1992)*” ve “*Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi (1995)*” konuları yer almaktadır. Yazar, Türkiye'nin bu sözleşmelere taraf olmadığına değinmiştir.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nın (AGİK) Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'na (AGİT) dönüşmesi ve bu süreçte azınlık kavramlarına bakış açısı “*AGİK/AGİT ve Azınlıklar*” başlığında kaleme alınmıştır. Bu bölümde teşkilatın azınlık kavramına yaklaşımı değerlendirilmiş ve azınlıklar açısından oluşturulan Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (ODIHR), Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği (UAYK) ve Medya Özgürlüğü Temsilciliği kurumlarının faaliyetleri ele alınmıştır.

“*Avrupa Birliği (AB) ve Azınlıklar*” başlığında AB'nin azınlıklara yaklaşımı incelenmiştir. Oran, AB'nin azınlık haklarının korunmasıyla ilgili doğrudan herhangi bir girişiminin yahut temel bir metnin bulunmadığını belirtmektedir. Bu bağlamda sadece AB'ye tam üyelik için başvuruda bulunmak isteyen ülkelerin uyması gereken Kopenhag kriterlerine değinilmiştir. Keza bu ölçütlerden azınlıklar açısından en önemli olanın, siyasi kriterler olduğu dile getirilmektedir. Son alt bölüm “*Soğuk Savaş Sonrası/Küreselleşme Döneminde Azınlık Hakları Gelişmeleri Hakkında Toparlayıcı Not*” başlığıyla kaleme alınmıştır. Bu başlıkta genel bir bölüm değerlendirilmesi de yapılmıştır.

Eserin ikinci bölümü “*Azınlıklar Konusunda Temel Kavramlar ve Tartışmalar*” (s. 95-110) başlığından oluşmaktadır. Alt başlıklardan birincisi “*Azınlık Kavramı ve Tanımı*”dır. Yazar bu başlıkta azınlık kavramını öncelikle sosyolojik ve hukuksal bağlamda değerlendirmektedir. Bu kavram sosyolojik olarak geniş, hukuksal olarak ise dar anlamda tanımlanma yoluna gidilmiştir. Bu bölümün ikinci alt başlığı “*Azınlıkların Kökenleri ve Yaşam Alanları*” şeklinde oluşturulmuştur. Burada, “Azınlıkların oluşumuna etki eden faktörler nelerdir?” sorusuna cevap aranmıştır. Oran, bu faktörleri; işgal, evrim ve

⁷ Hillgruber, Andreas, War in the East and the Extermination of the Jews, s. 85-114; from The Nazi Holocaust Part 3, The Final Solution: The Implementation of Mass Murder, Volume 1, edited by Michael Marrus, Mecler: Westpoint, CT 1989 s. 102-103; Martin Gilbert, The Routledge atlas of the Holocaust, 3rd Ed.. London, Routledge, 2002, s. 245.

göç olarak sıralamaktadır. Bu bağlamda göç, zorunlu ve gönüllü olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Zorunlu göç, siyasal, dinsel, vb. nedenlerle bir topluluğa mensup kimselerin kendi mekânından atılması olarak değerlendirilmiştir. Gönüllü göç ise dört farklı ayrıma tabi tutulmuştur. Bu göçler ise, ticaret, çalışma, sistematik kolonizasyon ve rekabet sonucunda oluştuğu belirtilmektedir. Bununla beraber ayrı bir başlıkta azınlıklar ve diaspora konusu incelenmiştir. Yazar, diasporayı isteyerek entegre olmuş bir azınlık olarak görürken, diasporanın asimile olmadan yani kimliğinden vazgeçmeden meydana geldiğini belirtmektedir. Ayrıca bir alt başlıkta azınlıklar ve mekân arasındaki ilişki analiz edilmiştir.

Üçüncü başlık “Azınlıklar ve Kimlik” olarak kaleme alınmıştır. Yazar, kimlik kavramını “Bireysel Kimlik-Grup Kimliği Ayrımı”, “Objektif Kimlik-Sübjektif Kimlik Ayrımı” ve “Alt-Kimlik-Üst Kimlik” olarak üç kısımda incelemiştir. Bu bağlamda özellikle alt ve üst kimlik ayrımı ile devlet ve azınlık/birey ilişkilerine yoğunlaşmıştır. Çalışmanın üçüncü ana bölümü “Azınlık Hakları Konusunda Temel Kavramlar ve Tartışmalar”(s. 111-134) olarak kurgulanmıştır. Gene bu bölümde üç konunun değerlendirildiği görülmektedir. Bunlar sırasıyla; “Negatif Haklar-Pozitif Haklar Ayrımı ve İlgili Tartışmalar”, “Ayrımcılığın Önlenmesi-Azınlıkların Korunması Ayrımı” ve “Bireysel Haklar-Grup Hakları/ Kolektif Haklar Ayrımı” olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazar, çalışmanın “Negatif Haklar-Pozitif Haklar Ayrımı ve İlgili Tartışmalar” kısmında tartışma yaratabilecek örneklere yer vermektedir. Bu örneklerden birisi aşağıdaki şekildedir:

“[...] Türkiye’de 12 cumhurbaşkanından en az iki tanesi (İ. İnönü ve T. Özal) yarım Kürt etnik kökenden gelmiştir. Yine örneğin, 1970’ler -90’lar arasında TBMM başkanı, başbakan yardımcısı ve dışişleri bakanı olarak görev yapmış çeşitli devlet adamları Kürt kökenlidir; bazıları Türkçeyi ilkökula gittiğinde öğrenmiştir. Fakat bu devlet adamları bu görevlere, Kürt alt kimliğini ortaya koymadan, Türk üst-kimliğini sübjektif kimlik olarak benimseyerek gelmişlerdir.” (s.116-117)⁸

Bu ifadeler göstermektedir ki; Türkiye’de etnik kimliğe bağlı olarak devletin çeşitli kademelerinde yükselmeye ilişkin her hangi bir engel bulunmamaktadır. Yazar’ın “Devletin Korkuları Nasıl Önlenir?” sorusuna verdiği yanıt; devletlerin azınlıklar konusundaki önlemlerinin uluslararası planda olduğunu yönündedir.

“Ayrımcılığın Önlenmesi-Azınlıkların Korunması Ayrımı” başlığı altında ayrımcılığın önlenmesi için, hukuksal açıdan ayrımcılık yapılmasının engellenmesi ve çoğunluk-azınlık dengesinin sağlanması gerektiği ifade edilmektedir. Bölümün son konusu “Bireysel Haklar-Grup Hakları/ Kolektif Haklar Ayrımı” başlığıyla kaleme alınmıştır. Oran, hakları; “Özel Grup Hakları” ve “Yarışan Haklar” olarak iki kısma ayırmıştır. Özel grup haklarını; özyönetim, etnik-dinsel ve özel temsil hakları olarak sınıflandırmıştır. Yarışan haklar kısmında; bazı durumlarda kişilerin yahut grupların yasal haklarının başka kişi ya da grupların yasal haklarıyla çatışabileceği öngörülmektedir.

Dördüncü bölümün ana başlığı “Azınlık-Devlet İlişkilerinde Temel Kavramlar ve Meseleler”, (s. 135-164) konusudur. Aslında üçüncü bölümün devamı niteliğinde olan bu bölümde azınlık ve devlet ilişkileri hakkında çeşitli sorulara cevap arandığı görülmektedir. Yazarın bu bölümü, ev sahibi devletin azınlık politikaları, azınlığın ev sahibi devletle ilgili tutumları ve azınlıkların dinsel simgeler kullanma meselesi olarak üç alt başlığa ayırdığı görülmektedir. Yazar burada; “Sözü edilen azınlık haklarını devlet uyguluyor mu, nasıl

⁸ Oran, bu iddiaları bir adım ileri götürerek verdiği dipnotta Ankara’nın doğusundaki bir şehir veya kasabada yaşayan bir kimsenin ailesinde en az Ermeni bir büyükanne olduğunu iddia etmektedir (s.117).

uyguluyor, hangi şartlar altında ihlal ediyor?”, “Asimilasyon ve entegrasyon arasında nasıl bir ilişki vardır?”, “Etno-dinsel temizlik hangi biçimlerde yapılır?” ve “Self determinasyon ne demektir, yalnızca ayrılma anlamına mı gelir, bu hak kime tanınır?” sorularına cevap aramaktadır. Oran, bu bölümde de tartışmaya açık örnekler vermekten kaçınmamaktadır. Bu örneklerden birisi “Etnik-Dinsel Temizlik” başlığı altında aşağıdaki şekildedir:

“Nitekim, İttihat ve Terakki zamanında uygulanan 1915 Ermeni Tehciri fevkalade ağır bir kıyıma dönüşmüştür.”(s.141)

Mevcut yazında yukarıdaki iddiayı çürütecek birçok karşı görüş bulunmaktadır. Şöyle ki; İttihat ve Terakki dönemi olarak belirtilen dönemin başlangıcında, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Ermeniler arasındaki ilişkilerin iyi olduğunun bilinmesinde fayda vardır. Bu duruma örnek olarak, Ermenilerin büyük bir kısmının ve Taşnak Fırkası'nın, İttihat ve Terakki Fırkası ile birlikte hareket ettiği, Sosyal Demokrat Hıncak Partisi'nin ise Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile seçim ittifakı kurduğu gösterilebilir.⁹ Keza sorunun ana kaynağı Ermenilerin I. Dünya Savaşı'nda Türklere karşı düşmanca bir tutum içine girmiş olmalarıdır.

Eserde yer alan tartışmalı bir başka konu ise, “Azınlığın Ev Sahibi Devletle İlgili Tutumları” başlıklı bölümde yer alan aşağıdaki ifadelerdir:

[...]bazı ülkelerde Çingenerin/Romanların memur olmaları istenmez. Macaristan ve Türkiye buna iki örnektir. Türkiye yabancı Çingenerin Türkiye'ye girme yasağını ancak 2006'da kaldırmıştır[...](s.142)

Yukarıdaki ifadelerle ilgili olarak Türkiye'de yasalarda herhangi bir ırk ve etnik ayırımın söz konusu olmadığı söylenmelidir. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na (1965) göre memur olma şartları arasında en önemlileri; T.C. vatandaşı olma ve açılan kadro için gerekli şartları taşımaktır. Bahsi geçen kanunda Romanlar açısından ayrımcılık anlamına gelebilecek herhangi bir madde bulunmamaktadır.¹⁰ İkinci olarak, Romanlar AB içinde serbest dolaşım hakkından yaralanma açısından sorunlar yaşamaktadırlar. Tüm AB vatandaşlarının AB sınırları içinde serbest dolaşma ve yerleşme hakkı bulunmaktadır. Ancak AB vatandaşı olan Romanlar uygulamada birlik sınırları içindeki bir devlete yerleşirken çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Öncelikle daha sınır geçişlerinde ayrımcılık başlamaktadır. Belki bu sorunun temel kaynağı, Romanların temel hak ve sorumluluklar konusunda yeterli bilgiye sahip olmamalarıdır. Diğer yandan bir AB ülkesine yerleşmeyi başaran Romalar, ikametgâh kaydı vb. birçok konuda sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar.¹¹ Kanımızca Romanların karşı karşıya oldukları birçok sorun temelinde kanunlar yahut mevcut uygulamalar değil, toplumsal ön yargılar yer almaktadır. Bu çerçevede Romanların toplumsal sorunlarının sadece Türkiye'de değil “azınlık haklarının” en gelişmiş olarak kabul edildiği ülkelerde dahi sürdüğünü söylemek yanlış olmayacaktır.

Eserin beşinci ana bölümü “Resmi Kabule ve Uluslararası Standartlara Göre Türkiye'de Azınlıklar” (s. 165-228) başlığıyla oluşturulmuştur. Bu bölümde kısa bir tarihsel arka plan verildikten sonra Türkiye'deki azınlıklar üç başlıkta incelenmiştir. Bunlar; “Türkiye'deki ‘Resmi’ Azınlıklar: Gayrimüslimler”, “Devletin Görmezden Geldiği

⁹ Birinci, Ali, Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1990, s. 276.

¹⁰ Devlet Memurları Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.657.pdf>, (17.06.2018).

¹¹ Gülboy, Gül Pınar Ekrem, Avrupa Birliği ve Romanlar, (Der.) Levent, Ürer, Roman Olup Çingene Kalmak, Melek Yayınları, İstanbul, 2012, s.136-137.

Gayrimüslim Azınlıklar” ve *“Devletin Görmezden Geldiği Diğer Gayrimüslim Azınlıklar”* şeklinde kaleme alınmıştır.

“Türkiye’deki ‘Resmi’ Azınlıklar: Gayrimüslimler”, başlığında Ermenilere, Musevilere/Yahudilere ve Rumlara yer verilmiştir. Yazar, Ermeniler başlığında 1915 öncesinde Ermeni nüfusunu 1.500.000-2.000.000 aralığında vermektedir. Ancak bu nüfus verileri Patrikhane ve bazı Batılı kaynaklardaki verilerle birebir örtüşmektedir. Mevcut kaynaklarda I. Dünya Savaşı’ndan önce Osmanlı Devleti’nde yaşayan Ermenilerin nüfusu 1.229.007 ilâ 1.667.228 arasında verilmektedir.¹² Osmanlı Devleti’nde 1914 yılında yapılan nüfus sayımına göre ülke nüfusunun 1.161.169’u Ermenilerden oluşmaktaydı.¹³ Ekrem Memiş’e göre ise aynı dönemde Ermeni nüfusu ortalama 1.300.000 idi.¹⁴ Diğer yandan Oran, Ermenilerin günümüzdeki nüfusunun ise takriben 65.000 kadar olduğunu belirtmektedir. Ayrıca yazarın bildirdiğine göre Türkiye’de Ermeni cemaatine ait 67 vakıf, 58 kilise, 18 okul, 32 dernek ve üç gazete bulunmaktadır.

Museviler/Yahudiler konusunun ele alındığı bölümde kavramlar tanımlandıktan sonra Cumhuriyet’in ilk yıllarında nüfusları 81.454 olan Yahudilerin sayılarının günümüzde 20.000’lere kadar gerilediği belirtilmektedir. Bu nüfus azalmasının sebepleri, olarak ise Varlık Vergisi, Trakya (1934) ve 6-7 Eylül olayları gösterilmektedir. Bu bağlamda eserin dile getirmedeği bir husus olan Nazi Almanyası’ndan ve Avrupa’dan ırkçı politikalar sebebiyle kaçan Yahudilere, Türkiye’nin ev sahipliği yaptığı gerçeğinin altı çizilmesi gereklidir. Bu durumu Şalom gazetesinden bir anekdotla açıklamakta fayda vardır:

“[...]Hitler, İkinci Dünya Savaşı’nı başlattığı günlerde, Almanya ve Avusturya’da Nazi zulmünden kaçarak Türkiye’ye iltica eden bilim adamları ülkemizde ikamet ettikleri için hâlâ tedirgindir. Alman Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Herbert Scuria 1939 yılında Türkiye’ye gelerek Maarif Vekili Hasan Ali Yücel ile görüşür ve “Bu bilim adamlarını bize geri veriniz. Size Almanya’nın en parlak beyinlerini gönderelim” mesajını iletir. Ancak Türkiye, o an Avrupa’nın ve belki de dünyanın en güçlü devleti durumunda olan Almanya ile ilişkilerinin bozulması pahasına da olsa baskıya boğun eğmez ve profesörler görevlerine devam eder[...]¹⁵”

Türkiye’nin Avrupa’daki Yahudi düşmanlığı nedeniyle Filistin’e göç etmek zorunda kalan Yahudilere kucak açmasına ise örnek olarak aşağıdaki ifadeler verilebilir:

“(Türkiye) Avrupa ülkelerindeki Yahudi düşmanlığı nedeniyle Musevilerin Filistin’e ulaşma çabalarına da kayıtsız kalamamıştır. Başta Romanya olmak üzere, hemen hemen bütün Avrupa ülkelerinin vatandaşı durumunda olan ve can havliyle Türkiye üzerinden Filistin’e gitmek için her türlü yola başvuran Yahudi göçmenlere, tarihî sorumluluk ve Türk Devleti’ne yakışır bir tavırla,

¹² Türk Tarih Kurumu Başkanlığı, Osmanlı Devleti’nde Ermeni Nüfusu, http://dunyasavasi.ttk.gov.tr/upload/files/Ermeni_Dosyasi/Ittihat_Terakki/ErmeniNufusu.pdf, (20.06.2018).

¹³ Sakin, Orhan, 1914 Nüfus İstatistiğine göre Ermeni Cemaatinin Nüfusu, <http://turksandarmerians.marmara.edu.tr/tr/1914-nufus-istatistigine-gore-ermeni-cemaatinin-nufusu/>, (20.06.2018).

¹⁴ Memiş, Ekrem, Ermenilerin Kökeni ve Geçmişten Günümüze Türk-Ermeni İlişkileri, <http://www.sbd.aku.edu.tr/VIII1/ememis.pdf>, (20.06.2018).

¹⁵ Türkiye’ye gelen çoğu Yahudi Kökenli Alman profesörler ve Albert Einst, Şalom, <http://www.salom.com.tr/haber-64078-turkiyeye-gelen-cogu-yahudi-kokenli-alman-profesörler-ve-albert-einst.html>, (21.06.2018).

günün şartlarında elinden gelen her türlü yardımı yapmıştır. Türkiye'nin bu tutumu dünyanın çeşitli yerlerindeki Yahudi teşkilatları tarafından takdirle karşılanmıştır. Bu nedenle, Filistin Yahudi Ajansı Başkanı Haim Weizmann da, Yahudiler ve göçmenler adına, 24 Ocak 1945'te Dışişleri Bakanlığı'na göndermiş olduğu mektupta, yardımlarından dolayı Türkiye'ye teşekkür etmiştir.”¹⁶

Yazarın iddia ettiği gibi Türkiye Yahudilere karşı planlı bir ırkçılık politikası uygulamış olsaydı yukarıdaki örneklere rastlanmazdı. Oran, Yahudilerin Türkiye'de toplam 19 sinagog vakfının olduğunu, 2015 yılı itibarıyla ise bir yuvaya, bir ilkökula ve bir liseye sahip olduklarını belirtmiştir. Ayrıca Musevi toplumunun yayın organı olarak ise, bir haftalık gazetenin ve iki ayda bir internetten yayınlanan “Diyalog” adlı bir mektubun varlığından söz edilmiştir.

“*Rumlar*” başlığı altında ilkin “kavramsallaştırma” üzerinde durulduğu görülmektedir. Yazar, Kurtuluş Savaşı döneminde 1.000.000'a, 1923 Mübadelesi ile de 190.000'e yakın Rum ahalinin Anadolu topraklarından Yunanistan'a göç ettiğini belirtmektedir. Ayrıca günümüzde Türkiye'deki Rum nüfusunun 2.000- 2.500 civarında olduğunu altı çizilmektedir. İstanbullu Rumlar; İstanbul, Gökçeada ve Bozcaada'da 180 kiliseye, 33 ayazmaya, on iki manastıra ve 30'u aşkın mezarlığa sahiptirler. Ancak bu bağlamda eserde Batı Trakya ve 12 adalar dışında ibadete açık resmi cami bulunmayan Yunanistan'ın diğer bölgelerinde yaşayan Müslümanların ibadetlerini apartmanların bodrum katlarında veya kendi olanaklarıyla kurdukları derneklerde yaptıkları gerçeğinden bahsedilmemektedir.¹⁷ Oran, Türkiye'de geçmişte 63 Rum okulunun bulunduğunu ancak günümüzde bunların sadece altı tanesinin faaliyette bulunduğunu belirtmektedir. Ayrıca Türkiye Rumlarının iki gazetesi vardır. Diğer yandan yazar, Yunanistan'da Türkçe yayın faaliyetlerine destek verilmediğini ve Türk adı taşıyan sivil toplum kuruluşlarının dernekler kütüğüne kayıtlarının yapılmasına dahi müsaade edilmediğini dile getirmemektedir.¹⁸

Bu bölümün ikinci önemli konusu “*Devletin Görmezden Geldiği Gayrimüslim Azınlıklar*” başlığıyla kaleme alınmıştır. Burada Antakyalı Araplar, Ortodoks Rumlar ve Süryaniler ele alınmıştır. Hatay'ın 1939'da Türkiye'ye katılmasıyla birlikte söz konusu azınlıklar T.C. vatandaşı olmuşlardır. Oran, Hatay ve Mersin bölgesinde 8.000 civarında Arap ve Ortodoks Rum yaşadığını belirtmektedir. Bu azınlıklara ait yedi vakıf ve on bir kilise bulunmaktadır. “*Süryaniler*” bölümüne de kavramların netleştirilmesiyle başlanmış ardından bu topluluğun Türkiye'deki nüfusunun 25.000 civarında olduğu ve on üç vakıf, dokuz dernek ve on köy derneğine sahip olduğu vurgulanmaktadır.

“*Diğer Gayrimüslim Azınlıklar*” konusu çalışmanın üçüncü başlığıdır. İlkin Bahailerin ele alındığı bu bölümde yazar söz konusu dini topluluğun kendisini azınlık saymadığını ve Bahailerin Türkiye'deki nüfuslarının yaklaşık olarak 10.000 civarında olduğunu belirtmektedir. Oran'ın Bahailer bağlamında değinmediği bir husus ise bu dini

¹⁶ Kodal, Tahir, Türk Arşiv Belgelerine göre II. Dünya Savaşı (1939-1945) Yıllarında Türkiye Üzerinden Filistin'e Yahudi Göçleri, <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/KODAL-Tahir-T%C3%9CRK-AR%C5%9E%C4%B0V-BELGELER%C4%B0NE-G%C3%96RE-II.-D%C3%9CNYA-SAVA%C5%9E-1939-1945-YILLARINDA-T%C3%9CRK%C4%B0YE-%C3%9CZER%C4%B0NDEN-F%C4%B0L%C4%B0ST%C4%B0N%E2%80%99E-YAHUD%C4%B0-G%C3%96%C3%87LER%C4%B0.pdf>, (21.06.2018).

¹⁷ Anadolu Ajansı, Yunanistan'daki tarihi camiler müze olarak kullanılıyor, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yunanistandaki-tarihi-camiler-muze-olarak-kullaniliyor/894780>, (21.06.2018).

¹⁸ Hüseyinoğlu, Ali, Yunanistan'da (Batı Trakya) Türk Azınlığı ve Türkçe, (Der.) Türk, Fahri, Balkanlarda Yaşayan Türk Azınlıkları ve Türkçeye Yönelik Dil Politikaları, Astana Yayınları, Ankara, 2016, s.124.

topluluğun Türkiye’de dönem dönem çeşitli baskılara ve takibata maruz kaldığıdır.¹⁹ Bahailerden sonra sırasıyla; Ezidiler Yehova Şahitleri ve Levanterlere yer verilmiştir.

“Uluslararası Standartlara Göre Türkiye’deki Diğer Azınlıklar” konusu ise, Araplar, Aleviler, Balkan ve Kafkas Kökenliler, Kürtler ve Çingeneler/Romanlar olmak üzere beş başlıkta incelenmiştir. Oran, Türkiye’de yaşayan Arap kökenli insanların sayısının 1.000.000’un üzerinde olduğunu belirtmektedir. Ayrıca yazar, Suriye’deki iç savaştan kaçıp Türkiye’ye göçen Arapların nüfusunun 2017 yılı sonu itibarıyla 3.000.000’u aştığını ifade etmektedir. Yazarın bu bağlamda altını çizdiği diğer bir nokta ise, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidarı tarafından bu göçmenlerin bazılarının T.C. yurttaşlığının verileceği hususudur. Çünkü yazara göre, iktidar bu insanları oy deposu olarak görmektedir.

Aleviler konusunda bu dini topluluğun üç farklı etnik kökenden geldiğini belirten Oran bu kökenlerin; Türkmen, Dersimli/Kürt ve Arap olduklarını ifade etmektedir. Türkiye’deki Alevilerin nüfuslarının 15.000.000 civarında olduğunu belirten yazar “Alevilerin azınlık olup olmadıkları?” sorusunu ortaya atarak bu soruyu aşağıdaki şekilde cevaplamaktadır:

“Aleviler azınlık olduklarını kabul etmezler ve hatta buna şiddetle tepki gösterirler. Bunu, sayılarının bir azınlığa göre çok fazla olduğuna ve özellikle de kendilerini azınlık değil ‘asli ve kurucu unsur’ saymalarına dayandırırılar.” (s.205)

Yazar, dini bakımından ise Aleviler arasında beş farklı görüşün olduğunu bildirmektedir. Bu bağlamda Oran Aleviler hakkında “Osmanlı tarafından sürekli olarak ezilmiş, kitlesel katliamlara uğramışlardır.” (s. 206) ve “Osmanlı, bütün dönemi boyunca Alevilere kitlesel katliamlar yapmıştır.” (s.207) şeklindeki iddiaları genelleme yapmak suretiyle temcit pilavı gibi ısıtarak gündeme getirmektedir. Yazında Osmanlı’nın Alevilere karşı kitlesel katliamlar uyguladığına dair görüşler olduğu gibi bu konuda karşıt görüşler de bulunmaktadır. Alevilikle ilgili birçok çalışması bulunan Burak Gümüş, yazarın ileri sürdüğü Osmanlı döneminde Alevilere katliam yapıldığı iddialarına katılmaktadır.²⁰ Diğer yandan Cemal Şener Osmanlı’nın “Alevilik Olayı” isimli kitabında Oran’ın iddialarını destekler nitelikte görüşler ileri sürmektedir.²¹ Osmanlı’nın Alevilere yönelik kitlesel katliam yapmadığı görüşünü savunan yazarlar da bulunmaktadır. Bunlardan birisi olan Feridun Emecen Yavuz Sultan Selim döneminde yapıldığı iddia edilen Alevi katliamının bir mit olduğunu tarihi vesikalarda böyle bir bilginin olmadığını belirtmektedir.²²

¹⁹ Bahailer hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Türk, Fahri, Karakuzu, Taner, Limon, İlker, Geçmişten Günümüze Edirne Bahai Toplumu, Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi, Ocak 2017 Cilt: 8 Sayı:1, s. 18-38, http://www.esbadergisi.com/images/sayi14/2_turk_karakuzu_limon_edirne_bahai_toplumu.pdf, (08.07.2018).

²⁰ Yavuz Sultan Selim ve Şah İsmail Doğu Anadolu üzerinde hak iddia ediyorlardı. Söz konusu coğrafyada Alevi Türkmenler ve Sünni Kürtler yaşıyorlardı. Bu bölgede meydana gelen Şah İsmail yanlısı Alevi ayaklanmalarında Sünniler zarar gördüğünden I. Selim, İran’a karşı Sünni Türkmenler ve Kürtler ile ittifak kurarak karşı saldırıya geçmekte gecikmemişti. Siyasal açıdan istikrarın sağlanmak istendiği bölgede Alevilere yönelik dini motiflerle örülü kitlesel katliamlar yapılmıştır. Ancak bu katliamların ardında yatan asıl neden dini olmaktan ziyade siyasi idi. Sonraki yüzyıllarda yapılan bu katliamların nedeninin dini olduğu düşüncesi Aleviler ve Sünniler arasındaki ayrılığı keskinleştirmek ve nefreti körüklemek amacıyla öne çıkarılmıştır. (Burak Gümüş ile 12.06.2018 tarihinde elektronik ortamda yapılan görüşme).

²¹ Şener, Cemal, Alevilik Olayı, Ant Yayınları, İstanbul, 1995.

²² Feridun, M. Emecen, Yavuz Sultan Selim, Kapı Yayınları, İstanbul, 2016, s.95-100.

Oran, Alevilerin bütün yıldırma politikalarına rağmen güçlü kaldıklarını aşağıdaki cümlelerle ifade etmektedir: “[...] (Aleviler) bütün Sünnileştirme çabalarına rağmen tarih boyunca çeşitli baskılar görmüş olsalar da güçlü kalmasını bilmişlerdir.” (s.207) Bu yöndeki görüşler Gümüş tarafından da savunulmaktadır:

“Günümüzde Alevilere çok baskı olmasaydı bu olay önemli olmazdı. Nasıl ki günümüzde demokratikleşme ile birlikte Almanya’da artık Protestanlık-Katoliklik sorunu yoksa ve kimse bunu önemsemiyorsa, Türkiye de demokratikleşirse bu sorunlar kendiliğinden ortadan kalkar. Maalesef Türkiye’de demokratikleşmede yeterli mesafe alınmadığı için din, mezhep ve cemaat hâlâ önemli konulardır[...]²³

Bu kitapta tartışmaya açık konulardan birisi de Dersim Alevileri konusudur. Oran bu konudaki görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmektedir:

“Yakın geçmişte Dersim Alevileri diğer Alevilere ve hatta Kürtlere oranla mukayese edilmeyecek kadar çok ezilmişlerdir. İsyân etmedikleri halde 1925 ve özellikle 1926’dan beri 4 aşamalı bir planla teslim alınmak istenen, 1937 ve 38’de de ürünlerin yakılması ve zehirli gaz kullanımı dâhil şiddet gören Dersim Alevileri devletten o kadar yılmışlardır ki, bu süreç sırasında ordunun inşa ettiği müstahkem mevkiilerin (blockhaus) adını duyunca bugün bile bazıları, bizzat tanık olduğum üzere, ‘Bizi boğmak için blok havuzlar inşa ettiler’ diye konuşmaktadırlar.” (s. 210)

Mevcut yazında Oran’ın yukarıdaki ifadelerini çürüten birçok görüş de yer almaktadır.²⁴ Bu yöndeki görüşlerden birisi Gümüş’e aittir:

“Zazalar ve Kürtler Doğu Anadolu’da 1925 yılında Sünni İslamcı ve Kürtçü Şeyh Said Nakşibendi Ayaklanmasını organize etmişlerdir. Söz konusu dönemde Türkiye ve İngiltere arasında Musul ve Kerkük sorunu bulunmaktaydı. Bu ayaklanmayı bastırmak ve ayrılıkçı hareketlerle mücadele etmek için Tahrir-i Sükûn ve Hiyanet-i Vataniye Kanunları çıkarıldı. Bu kanunlarla Kürt muhalefet bitirildi ancak ‘Kerkük ve Musul’ Irak’a dâhil oldu [...] Daha sonra bu ayaklanma yüzünden Kürtlere güven kalmadığından devlet bu etnik grubu asimile etmek için düğmeye basmıştır. Diğer yandan 1935 yılında feodalizme karşı mücadele başlayınca yani aşiretlerin tüzel kişiliğine son verilince yerel feodal ve Kürtçü unsurlar ayaklandı. Böylece Dersim İsyanı kanlı bir şekilde bastırıldı. Ama bunun nedeni Alevilik değil, Kürtçülüktü. Daha sonra bu gerçekler çarpıtılarak Dersim İsyanı, Alevileri CHP ve Atatürk’ten uzaklaştırmak için kullanılan bir araç haline gelmiştir. Yapılan propagandalar neticesinde artık Dersim konusu sanki Kürtçü ve feodal seçkinlere karşı değil de Alevilere karşı yapılmış gibi sunulmaktadır.”²⁵

Oran’ın Dersim olayı ile ilgili görüşlerine tezat teşkil eden bir diğer bakış açısı ise İlber Ortaylı’ya aittir:

²³ Burak Gümüş ile 12.06.2018 tarihinde elektronik ortamda yapılan görüşme.

²⁴ Oran’ın görüşlerini destekleyen bir başka eser de Faik Bulut’a aittir (Bkz. Faik Bulut, Dersim Raporları, Evrensel Basım Yayın, Beşinci Basım, İstanbul, 2013).

²⁵ Burak Gümüş ile 12.06.2018 tarihinde elektronik ortamda yapılan görüşme, ayrıca bkz. Gümüş, Burak, The Turkish Debate on the “Tunceli Incidents”, International Journal of Arts & Sciences, 5(7) 2012, s.459-499.

“(Aleviler) Dersim Harekâtında ezildiler. Mesela Milletler Cemiyeti, küçük devletlerin ezilmesine karşı çıkıyor ama siyasi birliğin içindeki azınlık veya halk grubunun direnmesini desteklemiyor. O zaman ki dünya öyleydi. Polonya Cumhuriyeti’nin içinde Galiçya vardı. Yani Batı Ukrayna[...] Onların hiçbir hareketi desteklenmezdi, terörist denirdi. Onun için böyle bir dünyada kimse kalkıp da bu halkların özgürlükleri neden desteklenmedi diyemez. Türkiye’nin tutumu açıktır. “Orası bizimdir” diyorlar. Bunlar imparatorluğun generalleri, oraları kolayca bırakmazlar. Dersimlilerin de öyle bir kararı olduğu söylenemez.”²⁶

Dersim olayı üzerine bir başka görüşte ise; ayaklanmaların çıkmasında İngilizlerin²⁷ oynamış olduğu rol aşağıdaki ifadelerle dile getirilmektedir:

“Asi lider, cahil ve bağınaz Şeyh Sait ve yandaşları hayatlarını kaybetmiş, ama en büyük sıkıntıyı-en buhranlı günlerimizde- devlet, ordu ve özellikle kandırılıp sürüklenen bölge halkı çekmişlerdi.”²⁸

“*Balkan ve Kafkas Kökenliler*” konusu eserin beşinci bölümüne ait alt başlıklarından bir diğeridir. Balkan halkları; Slav kökenliler ve Arnavutlar olarak üzere ikili bir sınıflandırmaya tabii tutulmuşlardır. Yazara göre, Slav kökenliler arasında Boşnaklar, Torbeşler²⁹ ve Pomaklar bulunmaktadır. Yazar, Türkiye’de 2.000.000 Boşnak ve 600.000 Pomak yaşadığını ifade edilmektedir. Ayrıca nüfusları 1.000.000 kadar olan Arnavutların ise etnik kimlik bilinci taşıdıkları belirtilmektedir. Kitabın diğer alt başlığında ise “*Kafkas Halkları: Lazlar, Gürcüler, Çerkesler*” masaya yatırılmaktadır. Yazar, Türkiye’de yaşayan bu etnik grupların nüfuslarını; Lazlar (80.000-1.500.000, Gürcüler (1.000.000) ve Çerkezler (2.500.000-6.000.000) şeklinde vermektedir.

Yazar, “*Kürtler*” alt başlığında öncelikle bu etnik grubu nüfus, dil ve din bakımlarından ele almıştır. Türkiye’de yaşayan Kürt nüfusunun 12.000.000 ilâ 20.000.000 arasında olduğunu belirten Oran Kürtlerin neden asimile olmadıkları sorusunun yanıtını aramaktadır. Bununla birlikte Kürtlerin azınlık olup olmadıkları sorusu yazarın yanıt aradığı başka bir sorudur.

Bölümün son konusu “*Farklı Bir Müslüman Grup: Çingeneler/ Romanlar*” başlığıyla kaleme alınmıştır. Bu çerçevede öncelikle “terim sorununa” değinen yazar bu etnik grubun Türkiye’de farklı isimlerle anıldığını dile getirmektedir. Romanların, Türkiye’de dilsel ve dinsel bakımdan dört gruba ayrılabilceği belirten yazar bu etnik grubun nüfusunun 550.000 ilâ 700.000 arasında olduğunu ifade etmiştir.

Eserin altıncı bölümü “*Resmi Kabul: Lozan Bağlamında Türkiye’de Azınlık Kavramı ve Hakları*” (s. 229-250) başlığıyla oluşturulmuştur. Öncelikle Lozan Barış

²⁶ Ortaylı, İlber, Küçükkaya, İsmail, Cumhuriyet’in İlk Yüzyılı 1923-2023, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017, s.316-317.

²⁷ Oran, bahsi geçen ayaklanmaların İngiltere tarafından çıkarıldığına dair hiçbir kanıt ve belgenin bulunmadığını belirtmektedir (Bkz. s. 404).

²⁸ Koçaş, M. Sadi, Kürtlerin Kökeni ve Güneydoğu Anadolu Gerçeği, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1990, s. 146-147.

²⁹ Ayrıca bkz. Türk, Fahri, Giesel, Christoph, Makedonya Türkleri ve Türkçe, (Der.) Fahri Türk, Balkanlarda Yaşayan Türk Azınlıkları ve Türkçeye Yönelik Dil Politikaları, Astana Yayınları, Ankara, 2016, s.131. ve Türk, Fahri, Vergina Güneşi, Çiftbaşlı Kartal ve Türk Hilali Arasında Bitmeyen Mücadele: Makedonya Torbeşleri Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi, Haziran 2018, Cilt: 9 Sayı: 2, s.1-18.

Antlaşması'nın azınlıkların korunması ile ilgili maddeleri (37.-45.) değerlendirilmiştir.³⁰ Yazar, Lozan'da azınlık haklarının Gayrimüslimlerden sadece Ermenilere, Musevilere ve Rumlara verildiğini belirtmektedir. Ancak yazara göre, bu azınlıkların hakları dahi zaman zaman çiğnenmektedir. Oran, Müslüman olmayan tüm yurttaşların Lozan'daki haklara sahip olduğunun altını çizmektedir. Ayrıca yazar bu bölümde Türkiye'nin azınlıkların adillerini kullanmalarına ve Türkçeden başka dillerde yayın yapmalarına karşı takınmış olduğu olumsuz tutumu eleştirmiştir.

“Resmi Kabul ve Uluslararası Standartlar Bağlamında Türkiye’de Azınlık Mevzuatı, Uygulaması, İçtihadı” (s. 251-328) başlığını taşıyan yedinci bölümde ilginç iddialar ve tartışma yaratacak ifadeler bulunmaktadır. Bu çerçevede söz konusu bölümün başlangıç cümlesi aşağıdaki şekildedir:

“Türkiye’nin resmi azınlıklar politikası Gayrimüslimleri etnik-dinsel temizliğe uğratmak, gayri resmi azınlıklar politikası da Müslüman olanları, özellikle de Kürtleri asimile etmek üzerine kurulmuştur.”(s.253)

Mevcut yazında yukarıdaki iddiayı çürütecek onlarca görüş bulunmaktadır. Bir kere Türkiye’nin resmi ve gayri resmi azınlıklara, etnik ve dinsel temizlik veya asimilasyon politikası uygulandığı hususunun güçlü delillerle ispat edilmesi gerekir. Yazar genellikle bireysel düzeyde geliştirdiği düşüncelere başvurarak tezini güçlendirme çabasına girmiştir. Ayrıca Oran, *“Yasama ve Uygulama”* başlığında 1982 Anayasası’nın *“Türkiye devleti, ülkesiyle ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir”* maddesine itiraz etmektedir. Buradaki itirazlar ise esas itibarıyla *“Milletin Bölünmez Bütünlüğü”* ve *“Devletin Dili Türkçedir”* ifadelerine yöneliktir.

“Yurttaşın ve Türk’ün Tanımı Meselesi: Anayasa Md. 66/1” konulu başlıkta yer alan *“Devlet ve Rejim Kurulmadan Önceki Dönem”* kısmında “Türk” ve “Türkiyeli” kavramları tartışılmaktadır. Yazarın bu konudaki düşünceleri aşağıdaki gibidir:

“1919’dan 1923’e kadar yaklaşık dört yıl süren bu dönem, M. Kemal Paşa’nın Samsun’a çıktığı tarihte başlar ve 24.07.1923’te Lozan’ın imzalanmasıyla Devlet’in, 29.10.1923’te Cumhuriyetin ilan edilmesiyle de Rejim’in kurulması üzerine sona erer. Bu dönemde M. Kemal Paşa Türk etnik kimliğini tanımlarken ‘kan temelli’ yöntemi dile getirmekten özenle kaçınmış, ‘toprak temelli’ (teritoryal) yöntemi kullanmıştır. Böylece, Kurtuluş Savaşının yalnızca Türklerin değil, başta Kürtler olmak üzere diğer etnik grupların da savaşı olduğunu, kurtuluştan sonra kurulacak Türkiye’nin onların da devleti olacağını söylemek istemiştir. M. Kemal Paşa bu teritoryal yöntemi iki yolla uygulamıştır: Birincisi, kurum ve kavramlardan söz ederken ‘Türk’ yerine ‘Türkiye’ sözcüğünü kullanan tanımlamalar yaparak (‘Türkiye Milleti’, vb.); ikincisi de, yurttaştan söz ederken ‘Türk’ yerine ‘Türkiyeli’ diyerek.”(s. 257-258)

Oran, yukarıdaki tezini ispat etmek amacıyla, cumhuriyet öncesinde ve sonrasında Atatürk’ün sözcük kullanımına dair bir tablo oluşturmuştur. Bu tablo, Atatürk’ün 1.391 sayfadan oluşan bazı eserlerinin³¹ söylem analizine tabi tutulması suretiyle

³⁰ Lozan Barış Antlaşması’nın tam metni için bkz., <http://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2016/11/3-Lozan13-357.pdf>, (21.06.2018).

³¹ Bu eserler; Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri 1919-1938- Birinci Cilt, Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri 1906-1938- İkinci Cilt, Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri 1918-1937-Üçüncü Cilt, Atatürk’ün Tamim, Telgraf, ve Beyannameleri 1917-1938 Dördüncü Cilt başlıklı kitaplardır.

oluşturulmuştur. Oran bu bağlamda yapmış olduğu değerlendirmede Atatürk'ün Cumhuriyet öncesinde daha çok “Türkiye milleti, Türkiye halkı, Türkiye devleti, Türkiye ordusu ve Türkiye hükümeti” gibi kavramları kullandığını Cumhuriyet sonrası dönemde ise bu kavramları kullanmaktan imtina ettiğini ileri sürmektedir. Bu görüşlere katılmayan birçok yazar bulunmaktadır. Esasında Türk ve Türklük kavramlarına karşı bakış açısı net olan Atatürk daha 1913 yılında Türk kavramının tanımını yapmıştır.³² Diğer yandan Cemal Kutay'a göre; Atatürk, Türk ve Türklük fikirleri düsturuna bağlılığından dolayı milli mücadeleye atılmıştır.³³ Yazar '*Türk' Yerine 'Türkiyeli' Terimi*' başlığını taşıyan bölümde tarihsel bağlamda Türkiyeli kavramının gelişimine yer vermiştir. Oran'ın Türkiyeli kavramını önemseydiği daha önceki eserlerinde de net bir şekilde anlaşılmaktadır.³⁴ Yazar, Türkiyeli teriminin gelişimine dair yapmış olduğu değerlendirmeyi on iki maddede toplamıştır.

“*Devlet ve Rejim Kurulduktan Sonraki Dönem*” başlığıyla kaleme alınan bölümde Türk ve soy/ırk kavramları tartışılmıştır. Yazar burada devletin Soyadı Kanunu (1934) çıktıktan sonra etnik grupların alacakları soyadlarına müdahalede bulunduğunu belirtmektedir:

“[...] (Devlet) kişi isimlerine müdahale etmiştir. 21 Haziran 1934'te kabul edilen 2525 sayılı Soyadı Kanunu, başta Kürtler olmak üzere çeşitli Müslüman etnik grupları görünmez kılarak (onları) asimile etmeyi amaçlamıştır[...]” (s. 271)

Oysa Soyadı Kanunu incelendiğinde Oran'ın tespitlerini teyit edebilecek herhangi bir ifadeye rastlamak mümkün değildir.³⁵ Ayrıca yazar bu bölümün muhtelif yerlerinde “*İttihat Terakki diktatörlüğü*” ve “*İttihat Terakki döneminde*” gibi ifadelerin ardından mevzuu sözde Ermeni soykırımına getirmektedir.

Diğer yandan “*Yasama ve Uygulama*” başlığını taşıyan bölümde ise; 6-7 Eylül olaylarına, Hrant Dink cinayetine, Gökçeada ve Bozcaada'nın statüsünün ihlaline, Varlık Vergisine, DP döneminde gayrimüslimlerin durumlarına, Heyebeliada Ruhban Okuluna, ve Azınlık Tali Komisyonu'na ilişkin konularda Türkiye Büyük Millet Meclisinin (TBMM) tutum ve uygulamalarına geniş yer verilmiştir.

“*Yargının*” değerlendirildiği bölümde ise öncelikle Anayasa Mahkemesi'nin vermiş olduğu parti kapatma kararlarına değinilmiştir. Ancak burada Kürt partilerinin kapatılma nedenleri belirtilirken söz konusu partilerin asıl kapatılma nedenleri bağlamında bu kurumların terörün odağı haline geldikleri hususuna yer verilmemesi büyük bir eksikliklerdir. Ayrıca bölümün sonunda Yargıtay ve Danıştay kararları azınlık konuları üzerinde değerlendirilmektedir.

Kitabın sekizinci ana bölümü “*OHAL Rejimi Öncesi ve Sonrasında AB Reform Paketleri: Tüm Yurttaşlar, Gayrimüslimler, Kürtler*” (s. 329-394) başlığıyla kaleme

³² Atatürk'ün Türk tanımı için ayrıca bkz. Ek 1. (Kutay, Cemal, Atatürk'ün Beraberinde Götürdüğü Hasret: Türkçe İbadet Ana dilimizde Kulluk Hakkı, Show Kitap, Genişletilmiş 7. Baskı, İstanbul, 1998, s. 56-57.)

³³ Kutay, Cemal, Tarihte Türkler Araplar Hilafet Meselesi, 2. Baskı, Aksoy Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 51-53.

³⁴ Oran, Baskın, Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt: III:2001-2012, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, ayrıca bkz. Karakuzu, Taner, Limon, İlker, Kitap Tahlili Kitabın Künyesi: Baskın, Oran, Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt: III:2001-2012, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi, Ocak 2014, Cilt: 5 Sayı: 1, s. 83-87, http://www.esbadergisi.com/images/sayi8/kitaptahlili_baskin_oran.pdf, (08.07.2018).

³⁵ 2525 sayılı Soyadı Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.2525.pdf>, (21.06.2018).

alınmıştır. Oran, Türkiye’de 1920’lerde başlayan birinci çağdaşlaşma dönemini, 2001-2004 yılları arasında ikincisinin izlediğini vurgulamaktadır. Bu çerçevede kısaca ifade özgürlüğü tanımlandıktan sonra, “*Resmi ve Gayriresmi Azınlıklar Konusunda Radikal Reformlar: Anayasa Değişiklikleri ve AB Yasa Uyum Paketleri*” başlığında 1982 Anayasası’nda yapılan değişikliklere değinilmiştir. Ardından AB uyum yasaları çerçevesinde Türkiye’nin gerçekleştirdiği sekiz pakete yer verilmiştir.

“*Reformların 2016 OHAL İlanından Önceki Durumu*” başlığını taşıyan ikinci bölüm ise genel bir değerlendirme ile başlamıştır. Bu bağlamda Türkiye’nin Gayrimüslim azınlıklara ilişkin tutumu ve bu halkların gayrimenkul edinme hakları söz konusu bölümün ana konusunu oluşturmaktadır. Özellikle Gayrimüslim azınlıklara ait vakıfların taşınmazlarının durumu irdelenmektedir. Bundan başka bu bölüm kapsamında azınlıklara ait taşınmazların büyük bir kısmının iade edilmediği belirtilmektedir. “*Reformların 2016 OHAL İlanından Sonraki Durumu*” başlıklı bölümde ise demokratik ve reformcu AKP’nin 2013 yılının ortalarından itibaren baskıcı bir partiye dönüştüğü dile getirilmektedir. Bu baskıcı tutumun 2013 yılında meydana gelen Gezi Parkı protestoları ile başladığı ve ardından ortaya çıkan 17-25 Aralık 2013 “tapeler” olayı ile dozunun arttırdığı belirtilmektedir. Devamında asıl baskıların ise 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen darbe girişiminden sonra başladığının altı çizilmiştir.

Oran’ın dile getirdiği bir diğer husus ise, Gülen cemaati ile hiçbir ilgisi olmayan, solcuların, Kemalistlerin ve Kürtlerin hukuk dışı ağır baskılara maruz bırakıldıkları ve idari kararlarla savunmaları bile alınmaksızın tutuklanarak, ciddi hak mağduriyetlerine uğratıldıklarıdır. Diğer yandan yazar OHAL kararnamelerinin Anayasada mevcut insan haklarını açık şekilde ihlâl ettiğini iddia etmiştir. Yazar, “*Kürtler*” isimli alt başlıkta 15 Temmuz Darbe girişiminden sonra başlayan OHAL süreciyle birlikte devlet tarafından Kürtlere bakışın değiştiğini ve darbe girişimiyle en ilgisiz kesim olarak algılanan Kürtlere karşı 1930’lardan beri uygulanan inkâr ve baskı politikalarına geri dönüldüğünü belirtmiştir.

“*Türkiye’deki Azınlık Uygulamasının Tahlili*” (s.395-438) başlığını taşıyan son bölüm; “*Türkiye’de Azınlıklarla ve Demokrasiyle İlgili Zihniyet*” ve “*Zihniyetin Sonucu: Nefret Söylemi-Suç ve Ayrımcılık*” olmak üzere iki alt başlığa ayrılmıştır. Birinci alt başlıkta, Türkiye’de azınlıklara karşı mevcut önyargıların neler oldukları anlatılmaktadır. Bu önyargıları besleyen temel kaynakların, ulusalcılık ve merkezi devlet yapısı olduğuna işaret edilmiştir. Türkiye’de ulus devletin temel ideolojisinin ulusalcılık ve Türk-İslam sentezi olduğunu ifade eden yazar AKP’nin ise ideolojik olarak İslamcılık ve İslam-Türk sentezine dayandığını belirtmiştir. Sonuç olarak yazar, AKP’nin Türkiye’ye biçtiği modelin “Müslüman-Türk” tanımlamasına uygun düştüğünü dile getirmektedir. Bu bölümün ikinci başlığında ise azınlıklara karşı olan önyargıların bir ürünü olarak nefret söylemi, suç ve ayrımcılık konuları üzerinde durulmuştur.

Eserin Sonuç bölümü 439 ilâ 448’inci sayfalar arasını kapsamaktadır. Yazar, sonuç bölümünde günümüzdeki şartlar böyle devam ettiği sürece Türkiye’de yaşayan azınlıkların hiçbir zaman mutlu olamayacaklarının altını çizmektedir. Ayrıca Oran, Türkiye’nin 21. yüzyılda artık ne 1920/1930’lardaki merkeziyetçi ve tekçi milliyetçilikle ne de 7. yüzyılda hüküm sürmüş olan İslam anlayışıyla yönetilemeyeceğini vurgulamaktadır.

Bu değerlendirmelerin ardından eserin güçlü ve zayıf yanlarını aşağıdaki şekilde dile getirmek mümkündür:

Güçlü Yönler:

- I. Eserde ele alınacak kavramların her bölümün başında açıklanması ve açıklanan olguların tarihsel arka planına dair bilgiler verilmesi okuyucunun konuyu kavramasını kolaylaştırmaktadır. Kuramsal olarak incelenen konuların örneklendirilmesinin de son derece başarılı olduğu söylenebilir.
- II. Titizlikle hazırlanan çalışmanın kaynakları temiz ve isabetli bir şekilde seçilmiştir.
- III. Yazarın, anlatım ve üsluptaki başarısı eserin okuyucu tarafından hızlı ve kolay bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktadır.

Zayıf Yönler:

- I. Eser sadece belli bir görüşü yansıttığı ve karşı görüşlere ve gerekçelere yer vermediği için nesnel olmaktan çok öznel bir yapıya sahiptir. Diğer bir ifadeyle eser taraflı bir bakış açısıyla yazılmıştır.
- II. Söz konusu eser verileri temiz bir şekilde ortaya koymasına karşın yaptığı değerlendirmelerde “Ermeni kıyımı”, “Rum azınlığın sorunları”, “Kürt meselesi” ve “Türkiyelilik” gibi sürekli aynı kavramları vurgulaması nesnellikten uzaklaştığının işaretidir. Yazarın bu bağlamda ideolojik kaygılarla hareket ettiğini anlamak pek zor değildir.
- III. Eserin beşinci bölümünde yazarın azınlıkların nüfuslarına dair vermiş olduğu verilerin güvenilirlikleri tartışmalıdır. Yazarın ortaya koymuş olduğu bu veriler toplandığında Türkiye’de yaşayan azınlıkların nüfusları 50.000.000’u geçmektedir ki bu durum söz konusu sayısal verilerin gerçeklerle bağdaşmadığı izlenimi vermektedir.

KAYNAKÇA

Anadolu Ajansı, Yunanistan'daki tarihi camiler müze olarak kullanılıyor, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yunanistandaki-tarihi-camiler-muze-olarak-kullaniliyor/894780>, (21.06.2018).

Bulut, Faik, Dersim Raporları, Evrensel Basım Yayın, Beşinci Basım, İstanbul, 2013.

Birinci, Ali, Hürriyet ve İtilâf Fırkası, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1990.

Devlet Memurları Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.657.pdf>, (17.06.2018).

Emecen, Feridun, M., Yavuz Sultan Selim, Kapı Yayınları, İstanbul, 2016.

Engin, Vahdettin, II. Abdülhamid'e Düzenlenen Yıldız Suikastı ve Belçika ile Yaşanan Diplomatik Kriz, <http://turksandarmanians.marmara.edu.tr/tr/ii-abdulhamide-duzenlenen-yildiz-suikasti-ve-belcika-ile-yasanan-diplomatik-kriz/>, (21.06.2018).

Eryılmaz, Bilal, Osmanlı Devleti'nde Farklılıklara ve Hoşgörüyü Kavramsal Bir Yaklaşım, Osmanlı, Cilt 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999.

Gilbert, Martin, The Routledge Atlas of the Holocaust, (3rd Ed.) Routledge, London, 2002.

Gülboy, Gül, Pınar, Ekrem, Avrupa Birliği ve Romanlar, (Der.) Levent, Ürer, Roman Olup Çingene Kalmak, Melek Yayınları, İstanbul, 2012.

Gümüş, Burak, The Turkish Debate on the "Tunceli Incidents", International Journal of Arts & Sciences, 5(7) 2012.

-----, 12.06.2018 tarihinde elektronik ortamda yapılan görüşme.

Hillgruber, Andreas, War in the East and the Extermination of the Jews.; from The Nazi Holocaust Part 3, The Final Solution: The Implementation of Mass Murder, Volume 1, edited by Michael Marrus, Mecler: Westpoint, CT 1989, https://www.libraryofsocialscience.com/assets/pdf/Andreas_Hillgruber.pdf, (22.06.2018).

Hüseyinoğlu, Ali, Yunanistan'da (Batı Trakya) Türk Azınlığı ve Türkçe, (Der.) Türk, Fahri, Balkanlarda Yaşayan Türk Azınlıkları ve Türkçeye Yönelik Dil Politikaları, Astana Yayınları, Ankara, 2016.

Karataş, Ali İhsan, Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlere Tanınan Din ve Vicdan Hürriyeti, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 15, Sayı 1, 2006.

Koçaş, M., Sadi, Kürtlerin Kökeni ve Güneydoğu Anadolu Gerçeği, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1990.

Kodal, Tahir, Türk Arşiv Belgelerine göre II. Dünya Savaşı (1939-1945) Yıllarında Türkiye Üzerinden Filistin'e Yahudi Göçleri, <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/KODAL-Tahir-T%C3%9CRK-AR%C5%9E%C4%B0V-BELGELER%C4%B0NE-G%C3%96RE-II.-D%C3%9CNYA-SAVA%C5%9Eİ-1939-1945-YILLARINDA-T%C3%9CRK%C4%B0YE-%C3%9CZER%C4%B0NDEN-F%C4%B0L%C4%B0ST%C4%B0N%E2%80%99E-YAHUD%C4%B0-G%C3%96C%C3%87LER%C4%B0.pdf>, (21.06.2018).

Karakuzu, Taner, Limon, İlker, Kitap Tahlili Kitabın Künyesi: Baskın, Oran, Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt: III:2001-2012, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi, Ocak 2014, Cilt:5 Sayı:1, http://www.esbadergisi.com/images/sayi8/kitaptahlili_baskin_oran.pdf, (22.06.2018).

Kutay, Cemal, Atatürk'ün Beraberinde Götürdüğü Hasret: Türkçe İbadet Ana dilimizde Kulluk Hakkı, Show Kitap, Genişletilmiş 7. Baskı, İstanbul, 1998.

-----, Tarihte Türkler Araplar Hilafet Meselesi, 2. Baskı, Aksoy Yayıncılık, İstanbul, 1998.

- Lewis, Bernard, Modern Türkiye'nin Doğuşu, (Çev.) Boğaç Babür Turna, Arkadaş Yayınevi, III. Edisyon 8. Baskı, Ankara, 2015.
- Lozan Barış Antlaşması'nın tam metni için bkz., <http://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2016/11/3-Lozan13-357.pdf>, (21.06.2018).
- Memiş, Ekrem, Ermenilerin Kökeni ve Geçmişten Günümüze Türk-Ermeni İlişkileri, <http://www.sbd.aku.edu.tr/VIII1/ememis.pdf>, (20.06.2018).
- Oran, Baskın, Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt: III:2001-2012, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ortaylı, İlber, Küçükkaya, İsmail, Cumhuriyet'in İlk Yüzyılı 1923-2023, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017.
- , Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi, Türkler, 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.
- , Yavuz Sultan Selim Alevileri Katletti mi?, <https://www.youtube.com/watch?v=bT1w7qoCj4k>, (07.07.2018).
- Sakin, Orhan, 1914 Nüfus İstatistiğine göre Ermeni Cemaatinin Nüfusu, <http://turksandarmanians.marmara.edu.tr/tr/1914-nufus-istatistigine-gore-ermeni-cemaatinin-nufusu/>, (20.06.2018).
- Şener, Cemal, Alevilik Olayı, Ant Yayınları, İstanbul, 1995.
- Türk, Fahri, Giesel, Christoph, Makedonya Türkleri ve Türkçe, (Der.) Fahri Türk, Balkanlarda Yaşayan Türk Azınlıkları ve Türkçeye Yönelik Dil Politikaları, Astana Yayınları, Ankara, 2016.
- , Nuri Paşa'nın (Killigil) Biyografisi: Bir Sanayici ve Turancının Ölümü, Türk Tarihi Kurumu, Kırkambar, 2013, 1. Cilt, Ankara, 2016.
- , Karakuzu, Taner, Limon, İlker, Geçmişten Günümüze Edirne Bahai Toplumu, Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi, Ocak 2017 Cilt: 8 Sayı:1, http://www.esbadergisi.com/images/sayi14/2_turk_karakuzu_limon-edirne_bahai_toplumu.pdf, (21.06.2018).
- , Vergina Güneşi, Çiftbaşlı Kartal ve Türk Hilalî Arasında Bitmeyen Mücadele: Makedonya Torbeşleri Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi, Haziran 2018, Cilt: 9 Sayı: 2.
- Türk Tarih Kurumu Başkanlığı, Osmanlı Devleti'nde Ermeni Nüfusu, http://dunyasavasi.ttk.gov.tr/upload/files/Ermeni_Dosyasi/Ittihat_Terakki/ErmeniNufusu.pdf, (20.06.2018).
- Türkiye'ye gelen çoğu Yahudi Kökenli Alman profesörler ve Albert Einst, Şalom, http://www.salom.com.tr/haber-64078-turkiyeye_gelen_cogu_yahudi_kokenli_alman_profesörler_ve_albert_einst.html, (21.06.2018).
- Yalçın, Emruhan, Şark Meselesi ve Emperyalistlerin Türk Politikası, İİSBFSBD, Cilt/Volume: 2 Sayı/ 4, Aralık 2015.
- 2525 sayılı Soyadı Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.2525.pdf>, (21.06.2018)

Ek-1 Atatürk'ün el yazısıyla "Türk" tanımı

Atatürk

Bu memleket, ~~Dimyann~~ Dimyann
 beklemediği, asla inmiş
 etmediği bir misetna mevce-
 oluğun yüksesk secellisine,
 yüksesk sahna oldu. Bu
 sahna 7 bin senelik, en asagi,
 bir Türk Besigi'dir. Besik
 Tabiatın ruggarlarıle sallan
 oluğu; Besigin içindeki, cacu
 Tabiatın yağmurularıle yüksesk
 a cacu Tabiatın sınırsızlıkların-
 den, yıldırımlarından, Rasarga

